

MAGALI J EGER

HANNA

AMSTERDAM, 1943.

UIT ANGST VOOR DEPORTATIE LAAT
EEN MOEDER HAAR DOCHTERTJE
OP STRAAT ACHTER

JUST
PUBLISHERS

Inleiding

‘Wat grappig dat je uit België komt, want je klinkt zo Nederlands.’

Een zin die ik wel duizend keer heb gehoord. Een zin die eigenlijk heel goed samenvat wie ik ben en waar ik mijn hele leven al mee worstel. Het is namelijk inderdaad een grappig gegeven. Ik ben een jonge meid, geboren en getogen in de stad van havens, diamanten, orthodoxe Joden, handvormige koekjes, niet op elkaar afgestemde architectuur – ’t Stad Antwerpen. Een stad waar ik veel liefde voor heb. Dat laatste over de architectuur was een kritiek waar mijn grootmoeder urenlang over kon klagen. Zij kwam iedere woensdag naar Antwerpen om mijn broertje en mij van school op te halen, helemaal met de auto vanuit Mokum, de plek waar zij zelf geboren en getogen is. En ook de plek die mijn moeder, opa, tantes, ooms, neven en nichten als hun thuis beschouwen.

Wanneer mijn oma Betty ons van school kwam ophalen reden we door de straten van Antwerpen, op weg naar een activiteit die ze voor ons die dag had ingepland – bioscoop, musea, dierentuin... Zo hebben we door de jaren heen heel Antwerpen verkend met mijn oma. Elke week klaagde ze dan weer over de architectuur in onze stad: ‘Wat zonde! Zo’n lelijk modern gebouw naast dat mooie oude pand. Past totaal niet.’ Misschien komt het doordat mijn oma ons door de jaren heen dingen over onze geboortestad heeft ingefluisterd dat mijn broer en ik nu

allebei in Amsterdam wonen. Daar grappen we vaak over.

Door die hechte band die wij met onze grootmoeder hadden gevormd gingen we regelmatig weekenden bij haar logeren. Dat vonden we geweldig, want voor ons was de tijd die we met oma Betty spendeerden een en al gezelligheid.

Op een van die dagen in Amsterdam sliep ik met oma Betty in haar bed, het bed van mijn grootouders. Mijn opa lag in het ziekenhuis, dus vond ik het alleen maar fijn om haar gezelschap te houden. Ik was toen een jaar of twaalf. Ik had toen al een grote interesse in verhalen. Zelf verzinnen, naar verhalen luisteren, op welke manier dan ook – ik was altijd gefascineerd als mensen iets intrigerends te vertellen hadden. Die avond begon ik vragen te stellen. Het licht was al uit, waardoor de donkere kamer een soort van kwetsbare omgeving werd.

‘Wie zijn jouw mama en papa?’ vroeg ik.

‘Die zijn allang dood.’

‘O. Hoe?’

Langzaam vertelde ze in grote lijnen het verhaal. Maar mijn fantasievolle brein was hier nog niet tevreden mee. Ik wilde een verhaal horen, met een begin, midden en einde, met alle details. Op die leeftijd wist ik al wel wat over de Tweede Wereldoorlog en Jodenvervolging, maar niet genoeg om te begrijpen hoe gevoelig dit verhaal bij oma lag. Dus bleef ik gewoon doorvragen, tot ze eindelijk toegaf: ‘Mijn moeder heette Hanna en mijn vader Nico..’ begon ze. En ze vertelde verder. Ik hoefde geen vragen meer te stellen, want het hele verhaal, dat als een film in mijn hoofd meespeelde, werd uit de doeken gedaan. Ik was gefascineerd, ontroerd, verontrust, trots, verdrietig, verbaasd... Het verhaal is me altijd bijgebleven.

Tien jaar later hield ik nog minstens evenveel van verhalen. Zodanig dat ik er zelfs mijn beroep van had gemaakt. En in het jaar 2020 had ik veel tijd om te fantaseren, visualiseren en na te denken. Dat jaar moest ik om de een of andere reden weer aan het verhaal van Hanna denken. Op een vrij organische manier besloot ik toen dat ik haar verhaal wilde vertellen. Ik had echter nog geen idee hoe ik dat ging aanpakken. Op een gegeven moment dacht ik er een toneelstuk van te maken, vooral omdat ik zelf theatermaakster ben. Maar dat voelde niet echt genoeg. Mijn moeder had ooit een poging gewaagd om het op te schrijven als biografie, maar ook dat vond ik iets te ver verwijderd van wat ik wilde. Toen kwam ik op het idee om er fictie van te maken, gebaseerd op het waargebeurde verhaal. Gewoon het verhaal van Hanna, in de eerste persoon, wanneer ze alles daadwerkelijk voor het eerst meemaakt. Een kijkje nemen in haar gedachten, haar angsten en dromen begrijpen. Mijn vingers begonnen te jeuken en ik ging hiermee aan de slag.

De eerste stap was research. Een grote tijdslijn maken van Hanna's reis met alle gebeurtenissen die ik met zekerheid wist. Waar ze terechtkwam, hoe die plekken eruitzagen, verhalen van andere mensen zoeken en zien hoe zij dit ervoeren. Door talloze fotoalbums gebladerd, brieven gelezen, documenten doorgespit, mensen gebeld, boeken gescand, verhalen beluisterd, informatie verzameld... Ik ben diep in de wereld van Hanna gedoken en wat begon als een simpel onderzoek werd al snel een confrontatie met een pijnlijk verleden. Verhalen die ik niet kon vergeten en beelden die door mijn hoofd bleven spoken. Hierdoor voelde ik een enorme tegenstrijdigheid. Wil

ik dit heftige verhaal wel zo simpel vertellen? Is dit überhaupt nog relevant? Er zijn al zoveel oorlogsverhalen. Wie ben ik om zo in Hanna's hoofd te duiken? Haar lijden is iets wat ik nooit zelf heb meegemaakt. Maar uiteindelijk schreef ik het niet om een oorlogsverhaal te vertellen of om de nadruk te leggen op het *lijden*.

Als derdegeneratiekind kan ik makkelijker afstand nemen van het trauma van de Holocaust. Maar dat betekent niet dat het niet bestaat. Bepaalde onverwerkte emoties kunnen soms decennialang onbewust doorgegeven worden. Ik kan urenlang theorieën bedenken over het neurotische gedrag binnen de Joodse gemeenschap, de enorme drang om zichzelf te beschermen en iets op te bouwen, het gevoel van samenhang dat soms tot buitensluiting kan leiden. Het is zo'n ontzettend ingewikkeld onderwerp.

Maar dat is niet waar ik een boek over wilde schrijven. Wat ik wilde bereiken is juist om dit soort verhalen weer vanuit een eerste-persoon-narratief mee te maken. Om Hanna te kunnen volgen als alledaags persoon die niet weet wat er gaat gebeuren. Maar ook vanuit het standpunt van iemand die een meeslepende stem heeft. Iemand die keuzes kon maken, ongeacht van wat er om haar heen gebeurde. Een eerlijke, rauwe, openhartige, ongecompliceerde vertelling. Daarom besloot ik de taal zo modern en minimalistisch mogelijk te houden, zodat wie dan ook dit verhaal helder kan volgen. Dat je geen ervaren lezer van historische romans of kenner van de Tweede Wereldoorlog hoeft te zijn om het verhaal te kunnen begrijpen. Het gaat dan ook niet over de zes miljoen Joden die zijn omgekomen of

andere slachtoffers die de Holocaust niet hebben overleefd. Want hoe kun je in hemelsnaam iets voelen voor zes miljoen mensen? Hoe kan de grootsheid van dat getal meer betekenen? Het is praktisch onmogelijk voor ons menselijk brein om zo'n getal te verwerken. Daarom is dit geen verhaal over die zes miljoen. Het gaat hier over één vrouw, Hanna. Want je bent pas dood als je naam niet meer wordt genoemd.

Magali Jeger

Lente 1941

‘Hanna, je bent helemaal gestoord. Ik wil hier geen woord meer over horen!’

Dat waren de laatste woorden die Ab tegen me zei voor hij de deur dichtsloeg en onze flat uit stormde. Het was ongebruikelijk dat mijn broer me bij m'n naam noemde, hij gebruikte normaal gesproken altijd m'n bijnaam, Hansje.

Tijdens onze ruzie had Nico zich in de keuken verstopt. We waren nog maar net getrouwd, dus hij was nog steeds niet gewend aan de dagelijkse ruzies in onze familie. Nico kwam pas weer opdagen nadat Ab de deur had dichtgeknald. Die dreun was zo hard dat onze burens, die vaak op zondag uitsliepen, er zeker wakker van werden. Ondanks dat ik Ab z'n oudere zus was, gedroeg hij zich altijd als de oudste van ons twee.

‘Hij laat het niet los,’ zei Nico.

‘Kan me geen moeder schelen.’

Ons meningsverschil was eigenlijk om een simpele reden: ik wilde een kind en Ab vond me knettergek. Hierdoor hadden we al maanden bonje. Hij begreep mijn standpunt dan ook totaal niet. Ab kon maar niet begrijpen dat ik er enorm naar verlangde om een kindje van mezelf te hebben. Een kleine ik. Iemand aan wie ik onvoorwaardelijk mijn liefde kon geven.

‘Hansje, misschien moeten we eens naar Ab luisteren. Er is een reden waarom ie zo moeilijk doet.’

Nico had wel een punt. Als mijn broer iets kritisch te zeggen had, ging ik er altijd bekvechtend op in. Luisteren was in onze

familie niet echt een gegeven. Maar op deze prille lenteochtend had ik nog minder geduld voor Ab z'n commentaar, en Nico wist nog niet waarom.

'Ik ben al twee weken overtijd,' zei ik rustig.

'Overtijd met wat?' En toen begreep hij het. Nico bleef pal voor me staan. 'Wat bedoel je nou?'

Hij wist precies wat ik bedoelde en begon langzamerhand los te komen. Ik wist dat hij stiekem ook een kinderwens had, maar dat niet zo snel toe zou geven. Hij zette ongemakkelijk zijn hand op mijn buik en ik begon te lachen.

'Het is nog helemaal niet zeker, hoor!'

'Maar heb je al wat tegen Ab gezegd?' vroeg hij.

'Wat denk je zelf?'

'Ik hoef er echt niet bij te zijn wanneer je het hem vertelt.'

Voor het eerst zag ik een kleine glimlach.

Nico nam zijn hand terug.

'Hoop dan maar dat ons kind niet te veel op mij lijkt,' zei ik.

Ab was niet de enige die me mesjogge vond. Blijkbaar was mijn rare wens de roddel van de stad en ze vroegen me er dan ook voortdurend naar. Ik begreep wel dat mensen vandaag de dag iets voorzichtiger waren. Bij onze huisdokter zag ik elke dag wel een paar Joodse vrouwen in de wachtkamer zitten. Iedereen wist ook wat ze daar kwamen doen, je zag het meteen aan hun blik. Ze waren aan het wachten op een klein pilletje dat hen zou doen bloeden. Voorkomen is beter dan genezen. En ik bewonderde hen. Vooral omdat ik wist dat een aantal van die vrouwen mijn gevoelens deelden en ook aan dat hoofdstuk van hun leven wilden beginnen. Angst was hun raadgever. Zij maakten van hun hart een steen, maar ik had niet gelukkiger kunnen zijn.

Een paar uur later kwam Ab terug en hij had onze vader meegenomen uit het ziekenhuis. Mozes was wel vijf kilo lichter dan toen ik hem voor het laatst zag. Ik schrok ervan.

Nico fluisterde: ‘Ga je het hun vertellen?’

Ik schudde mijn hoofd. Ik was nog niet eens bij de dokter geweest en niks was zeker.

Papa gaf me een kus op mijn voorhoofd. ‘Hoe was tennis?’ vroeg hij.

‘Ab wilde niet mee.’

‘Ah, sodemieter op.’ Hij keek me fronsend aan. Ik fronste terug.

Sinds mama’s dood moest ik meer mijn mannetje staan. Het was niet makkelijk om de enige vrouw in de familie te zijn. Ook was papa niet meer dezelfde. Hij liep met een donkergrijze wolk boven zijn hoofd alsof het elk moment kon gaan regenen, daarom voelde ik dat het mijn taak was om ook het zonnetje in huis te brengen. Als het aan mij lag zou ik liever met Nico samenwonen dan met mijn broer en vader een flat te delen. Alhoewel, papa was vaak in het ziekenhuis en we zagen hem toch niet meer zoveel.

Ab, Mozes en Nico ploften neer in de leunstoelen om over voetbal te praten. Ze mochten de wedstrijden helaas niet meer bijwonen, maar konden er wel nog uren over ouwehoeren. De mannen wilden de nieuwtjes over Ajax lezen, dus stelde ik voor om te gaan kijken of het al in de krant stond.

‘Gaat er echt nog niet in staan. Ze zeggen dat alleen op die kloteradio!’ Ab stak chagrijnig een sigaret op.

Het was voor ons nu verboden om een radio in bezit te hebben. Het kon Ab geen moer schelen, maar Nico wilde toch liever correct de regels volgen. Je wist maar nooit.

Ik kon de rook van Ab z'n sigaret niet verdragen en liep de deur uit om op zoek te gaan naar een krant. Buiten kwam ik Klaas en Doortje tegen, die op de eerste verdieping van ons flatgebouw woonden. Ze waren een jong, pasgetrouwd stel en toen we er net woonden hadden we ze een paar keer voor een vrijdagavond-maal uitgenodigd. Ze kwamen elke keer vriendelijk langs, maar nodigden ons nooit eens bij hen uit.

'Gecondoleerd,' zei Doortje, die samen met haar man afstand hield. 'We wilden heel graag naar de begrafenis komen, maar wisten niet wanneer het was. Het is altijd moeilijk om een van je ouders te verliezen.'

'Ja, sterkte,' voegde Klaas eraan toe.

'Dank jullie wel.'

Klaas en Doortje wisten al maandenlang dat mijn moeder was overleden, maar hadden al die tijd het onderwerp vermeden. Het flatgebouw was niet heel groot en iedereen wist alle roddels over elkaar. Ook hadden ze mijn moeder, Johanna, zieker en zieker de trap op zien lopen. Tot ze er op een dag niet meer was. En nu gebeurde hetzelfde met mijn vader, die langzamerhand zijn levenslust verloor. De burens roddelden dat mijn moeders ziekte waarschijnlijk mijn vader had besmet, dus hielden ze afstand.

Kanker is niet besmettelijk.

Doortje forceerde een glimlach.

'Je bent altijd zo positief en zo... dapper,' zei ze.

In de verte zag ik Bolenka Leysen, onze onderbuurvrouw, die naar ons toe kwam lopen.

'Wat gezellig, Hansje. Lang niet gezien,' zei Bolenka hartelijk.

Ik bedankte Doortje en Klaas, die blij waren dat ik ze van me afschudde, en groette Bolenka.